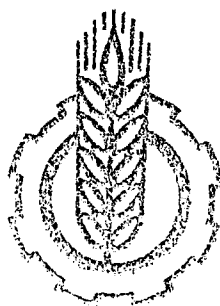

1

ЕКОНОМІКА

АПК

Міжнародний
науково-виробничий
журнал

6'2000

СПІВЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ:

- ◆ Міністерство аграрної політики України
- ◆ Державний комітет України по земельних ресурсах
- ◆ Республіканський акціонерний комерційний агропромисловий банк "Україна"
- ◆ Інститут аграрної економіки УААН
- ◆ Всеукраїнська Рада колективних сільськогосподарських підприємств
- ◆ Корпорація "Укראгропромбіржа"
- ◆ Компанія "Брати Карич"
- ◆ Аграрний інститут НВАТ "Агроінком"
- ◆ Українське виробниче об'єднання "Агромаш"
- ◆ Українське акціонерне товариство "Укראгробізнес"
- ◆ Агропромисловий комбінат "Рось" (Київська область)
- ◆ Концерн "Укראгросервіс"
- ◆ Національний аграрний університет
- ◆ Українська науково-виробнича асоціація з економіки агропромислового виробництва – "Економіка АПВ"

© Співзасновники журналу "Економіка АПК", 2000 р.

Виходить раз на місяць

Свідоцтво про реєстрацію КВ № 1923 від 10.04.96

Адреса редакції:
03127, Київ,
вул. Героїв Оборони, 8
Телефони: (044) 261 34 71
266 05 19

ЕКОНОМІКА

АПК

Міжнародний
науково-виробничий
журнал

6'2000(68)

ЗМІСТ

Аграрна реформа: здобутки і проблеми

- Гринжевський М.В.* Інтенсифікація рибного господарства внутрішніх водойм України 3
- Нелеп В.М., Еранкін О.О.* Розвиток інтеграції в цукробуряковому виробництві 12
- Собищанський В.А.* Організаційні аспекти формування машинно-технологічних станцій 23

Фінанси, кредит, податкова політика

- Яковець І.І.* Фінансовий аналіз підприємств спиртопродуктового підкомплексу 26
- Гончаренко В.В.* Кредитні спілки у сільсько-господарському виробництві 36
- Горкавий В.К., Гончаренко Н.Г.* Оперативний аналіз господарської діяльності у тваринництві 42
- Полєвик М.М.* Еколого-економічне моделювання інвестиційного процесу в аграрній сфері 47
- Панасюк О.Б.* Залучення інвестицій в аграрний сектор економіки 51

Облік та аудит

- Борович О.В.* Особливості обліку непрямих витрат в сільськогосподарських підприємствах 54
- Мороз М.А.* Розвиток факторингового обслуговування підприємств 57

Ринок в АПК

- Лисенко А.М.* Маркетингова система виробництва та реалізації молокопродукції 62
- Бутенко Н.В.* Прогнозування рівня попиту на цукор 66

Структура оборотних засобів, %			
питома вага матеріальних засобів	20,1	21,8	9,7
питома вага коштів	79,9	78,2	90,3
Показники ліквідності майна:			
коефіцієнт загальної ліквідності	0,77	1,36	1,12
коефіцієнт швидкої ліквідності	0,80	1,06	0,96
коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00079	0,00018	0,025
загальний коефіцієнт покриття короткострокових зобов'язань	0,78	1,06	0,96
відношення вартості запасів і витрат до суми короткострокових зобов'язань, %	20,2	29,7	10,4

Таким чином, комплексний фінансово-економічний аналіз ресурсного потенціалу підприємств і оцінки рівня ефективності їх функціонування сприятимуть обґрунтуванню раціонального перспективного розвитку спиртопродуктового підкомплексу.

*

Кредитні спілки у сільськогосподарському виробництві

В.В.ГОНЧАРЕНКО, кандидат економічних наук
Полтавський кооперативний інститут

Аграрний сектор економіки будь-якої країни може бути ефективним лише за умови, якщо сільськогосподарські товаровиробники мають реальну можливість отримати кредит на ведення свого господарства, що пов'язано із сезонністю сільськогосподарського виробництва. Тому проблема кредитування для селян — надзвичайно важлива і завжди актуальна. Сучасна банківська система України не задовольняє потреб села у кредитних ресурсах. Особливо це стосується дрібних товаровиробників — особистих підсобних господарств та фермерів. У структурі кредитного портфелю всіх комерційних банків України на сільське господарство припадає лише 4% (313 млн. грн.) виданих кредитів, тоді як на промисловість — 37, торгівлю — 31, позики фізичним особам — 6%¹. Колишній спеціалізований банк для сільського господарства — агропромбанк "Україна" — втратив спеціалізацію і перетворився у звичайний комерційний банк, в якому сільськогосподарські товаровиробники мають лише незначну частину акцій, тому не можуть впливати на його кредитну політику.

За таких умов важливого значення набувають будь-які форми кредитування дрібних виробників сільськогосподарської продукції. Однією з вагомих та перспективних форм кредитування села є кредитні спілки, процес відродження яких триває в Укра-

¹ Гладких Д. Пріоритети кредитної політики комерційних банків // Вісник НБУ. — 1998 — №10. — С.40.

їні вже понад шість років. Офіційної статистики щодо кількості діючих в країні кредитних спілок немає, але, за підрахунками Центру інновацій та розвитку, станом на 1 квітня 1999 р. було зареєстровано 336 кредитних спілок, 82 з яких входили до складу Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ). Серед членів НАКСУ тільки 28 спілок (35%) знаходиться в невеликих районних центрах, а решта 65% — в обласних та великих промислових. Якщо до останніх додати кредитні спілки, що не входять до системи НАКСУ, переважна більшість яких також знаходиться у великих містах, стане зрозумілим, що нині кредитування дрібних сільськогосподарських товаровиробників потенційно може здійснювати лише 8-10% кредитних спілок. Якщо ж взяти до уваги незначний розмір активів більшості кредитних спілок (середній показник по кредитних спілках системи НАКСУ становить 47000 грн.), то стане зрозумілим, що реально кредитувати селян можуть лише окремі з діючих кредитних спілок. Тому важливого значення набуває процес активної участі сільськогосподарських товаровиробників у створенні таких організацій для самозабезпечення фінансовими послугами. Однак перед тим, як створювати, необхідно зрозуміти, що таке кредитна спілка та як вона працює.

Кредитна спілка — це організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування на кооперативних засадах. Нормативною базою для створення та діяльності кредитних спілок є "Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні", затверджене Указом Президента України від 20 вересня 1993 р. № 377/93 та Типовий статут кредитної спілки, погоджений Правлінням Національного банку України 7 лютого 1994 р. У вересні 1999 р. Верховна Рада України прийняла у першому читанні Закон "Про кредитні спілки", який може суттєво вплинути на подальший розвиток системи самозабезпечення сільського та міського населення необхідними фінансовими послугами. Кредитна спілка як форма фінансової самопомоги населення на кооперативних засадах діє на принципах демократичності та має неприбуткову кооперативну природу. Вона не має на меті отримання прибутку, діє в інтересах своїх членів, які є одночасно власниками та користувачами послуг (клієнтами), і ставить своїм завданням надати їм фінансові послуги на вигідніших умовах, ніж пропонуються на фінансовому ринку. В зв'язку з цим кредитні спілки, як правило, видають позики під нижчі відсотки, а нараховують на вклади вищі відсотки, ніж інші суб'єкти фінансового ринку. Це стає можливим внаслідок низьких операційних витрат кредитних спілок та особливостей фінансового механізму діяльності (рис. 1)¹.

Внески (вклади) членів кредитної спілки — це кошти, які на певних умовах передаються членами кредитної спілки у власність або користування для забезпечення її діяльності. Внески використовуються на формування позикового та інших фондів кредитної спілки.

У кредитній спілці існує три основних види внесків: *вступні внески, внески пайового типу та ощадні внески депозитного типу.*

Вступний внесок. Вноситься одноразово під час вступу до кредитної спілки в розмірі, визначеному статутом або правлінням кредитної спілки. В окремих випадках за заявою члена його можна вносити частинами до досягнення встановленої величини. Вступний внесок є незворотним обов'язковим внеском члена до кредитної спілки. Він переходить у власність спілки і повністю або частково (в процентному відношенні) спрямовується в резервний та інші фонди спілки. При виході із спілки цей внесок не повертається. Відсотки на вступні внески не нараховуються.

Внески пайового типу є зворотними і поділяються на два види: обов'язкові та додаткові. Внесення обов'язкового внеску пайового типу є умовою членства у кредитній спілці. Додаткові внески пайового типу — це внески, які вносяться за бажанням

¹ Детальніше див.: Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. — К.: Наук. думка, 1997. — 240 с.; Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). — К.: Глобус, 1998. — 330 с.

члена і кратні обов'язковому внеску пайового типу. Внески такого типу входять до позикового фонду, з якого здійснюється надання позик членам кредитної спілки.

Розмір обов'язкового внеску пайового типу (1 паю) визначається статутом або рішенням правління спілки. Він вноситься одноразово при вступі до кредитної спілки або частинками (щомісячними внесками) до досягнення встановленої величини. По поверненні обов'язкового внеску пайового типу здійснюється лише при виході члена кредитної спілки.

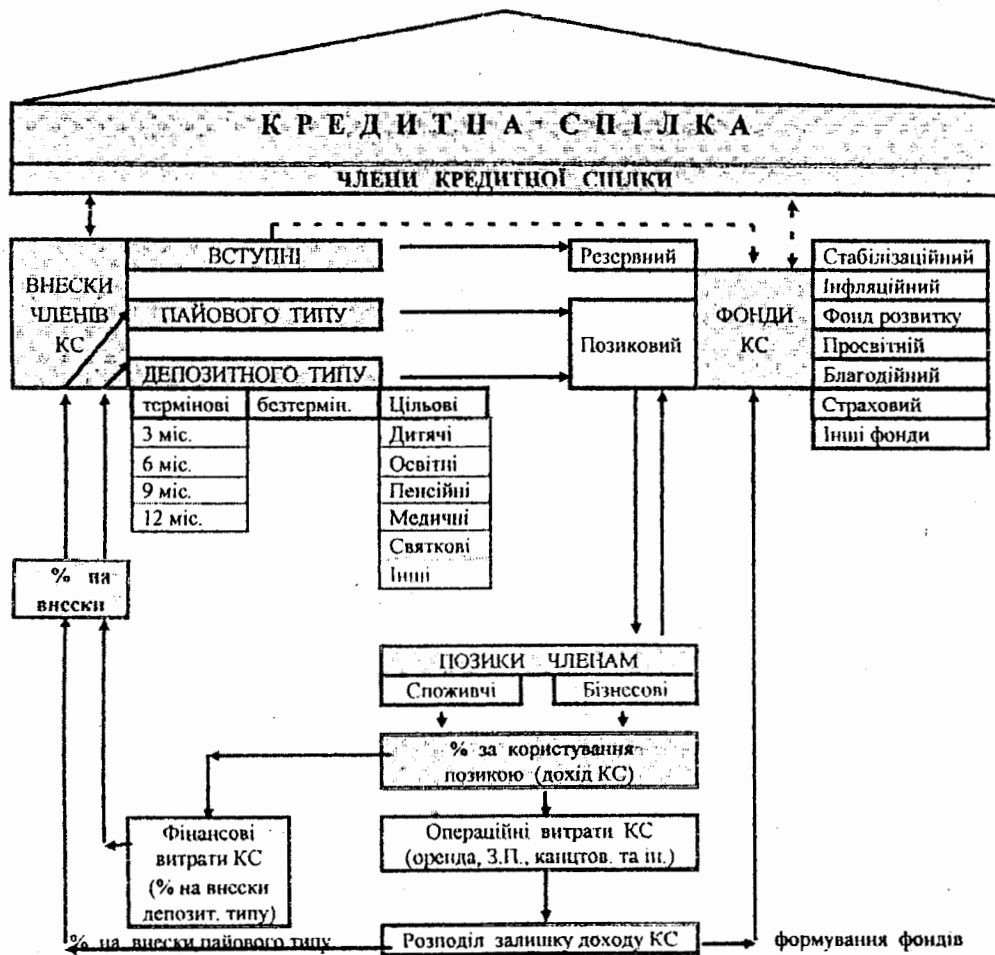

Рис. 1. Фінансовий механізм діяльності кредитних спілок України

Відсотки на внески пайового типу наперед не оголошуються, а нараховуються щомісяця, квартално чи в кінці року, виходячи з фактичних показників роботи кредитної спілки за відповідний період. Відсотки на внески пайового типу нараховуються виходячи з суми чистого доходу, отриманого у відповідний період, суми внесків пайового типу і терміну, протягом якого вони знаходились у кредитній спілці.

Внески депозитного типу є ощадними зворотними необов'язковими внесками. Вони становлять власність членів і передаються спілці в користування на певних умовах на визначений чи невизначений термін, як правило, під визначений наперед відсоток. Факт внесення цих внесків до спілки фіксується в окремій угоді про внески та/або членській книжці.

Внески депозитного типу спрямовуються у позиковий фонд кредитної спілки, якого здійснюється надання позик членам. Вони поділяються на безтермінові, термінові та цільові.

Безтермінові внески депозитного типу вносяться членом з метою зберігання, нагромадження і повернення коштів за першою вимогою. На ці внески нараховується наперед встановлений правлінням відсоток. Вони є аналогом вкладу до запитання Ощадбанку. На прийняття таких внесків окрема угода, як правило, не складається, а факт надходження та повернення грошей фіксується у членській книжці.

Термінові внески депозитного типу вносяться на визначений термін (3,6,9,12 міс.) під наперед визначений відсоток, який, як правило, є більшим, ніж відсоток на безтермінові внески. Термінові внески можуть бути різних видів та мати різні умови: нарахування відсотків може здійснюватись місячно чи квартално, відсотки можуть бути простими чи складними, з можливістю докладання коштів на відкритий терміновий рахунок чи без такої можливості і тощо. Всі зазначені умови фіксуються в угоді про термінові внески депозитного типу, яка укладається між членом і кредитною спілкою.

Цільові внески депозитного типу — нагромаджувальні внески, які вносяться членами на спеціально відкриті для певної цілі персональні рахунки.

Дитячий рахунок відкривається батьками — членами спілки на своїх дітей з метою нагромадження коштів до настання їх повноліття. Кредитна спілка може встановлювати мінімальну суму початкового внеску для відкриття рахунку, розмір та періодичність додаткових нагромаджувальних внесків. Повернення внесків з такого рахунку здійснюється, як правило, при настанні періоду повноліття дитини.

Медичний рахунок відкривається з метою нагромадження коштів на випадок хвороби. Кредитна спілка може встановлювати мінімальну суму початкового внеску для відкриття рахунку, розмір та періодичність додаткових нагромаджувальних внесків. З коштів рахунку за заявою члена при його хворобі може бути оплачено придбання ліків, оплата послуг лікаря та ін.

Освітній рахунок відкривається членом спілки або батьками — членами спілки на своїх дітей з метою нагромадження коштів на здобуття освіти. Кредитна спілка може встановлювати мінімальну суму початкового внеску для відкриття рахунку, розмір та періодичність додаткових нагромаджувальних внесків.

Пенсійний рахунок (рахунок для самозабезпечення в старості) відкривається членом спілки з метою нагромадження коштів на старість. На внески на пенсійні рахунки нараховуються відсотки як на довготермінові внески депозитного типу. Відсотки нараховуються один раз на рік та приєднуються до суми вкладу. Повернення внесків здійснюється при настанні пенсійного віку шляхом періодичних виплат у розмірі, встановленому власником рахунку.

Святковий рахунок може відкриватись для нагромадження коштів на певні святкові події (весілля, день народження тощо).

На всі відкриті цільові рахунки нараховуються відсотки залежно від терміну знаходження коштів на цих рахунках.

Особливості окремих видів та природа членських внесків наведені в таблиці.

Природа внесків членів кредитних спілок України

Вид внеску	Обов'язковість	Зворотність	Доходність	Економічна природа		Власність	
				фонди КС	запозичені	члена	спілки
Вступний внесок							
Внесок пайового типу (обов'язковий)							
Внески пайового типу (додаткові)							
Внески депозитного типу різних видів							
Інші можливі види внесків							

Кошти, залучені кредитною спілкою від своїх членів у вигляді внесків, спрямовуються на надання позик членам спілки на різні потреби і на різних умовах (рис. 2).

П О З И К И					
Види позик	Термін	Забезпечення	Порядок сплати позики	Порядок сплати відсотків	Особливі умови
Споживчі Бізнесові	Коротко- строкові	Запорукою інших осіб	Щомісяця рівними частками	Щомісяця	Готівкові, безготівкові
Житлові Освітні	Середньо- строкові	Заставою	У кінці строку	Утримання наперед	Із зміними та незмінними
Кредитна лінія Благодійні	Довго- строкові	Власними за- ощадженими (внесками)		Сплата в кінці строку	умовами кредитної угоди
		Страховим полісом	В еквівалент- них одиницях		
		Підписом (не- забезпеченим)	Інші		
		Комбінованим способом			

Рис. 2. Класифікація та умови позик, що надаються кредитними спілками

Окремі кредитні спілки України розробили механізми для кредитування дрібних сільськогосподарських товаровиробників — фермерів та особистих підсобних господарств, знайшовши цікаві механізми надійного забезпечення повернення кредиту.

Відомо, що головною проблемою більшості сільськогосподарських товаровиробників є неможливість надання кредиторам достатніх гарантій повернення позичених коштів. Традиційно вважається, що найбільш надійним видом забезпечення кредиту є застава. Кредитори не ризикують вкладати свої кошти у сільськогосподарське виробництво, бо те майно, яким володіє переважна більшість товаровиробників аграрного сектора, не має відповідної цінності з точки зору кредиторів. Земля ж, яка в країнах з розвинутою ринковою економікою завжди викликає довіру кредиторів як високоліквідний товар, поки що не може слугувати предметом застави, бо в Україні ще не створено законодавчої бази для іпотечного кредитування.

У цьому "зачарованому колі" втрачають і селяни, які не можуть отримати кредити і розширити обсяги свого виробництва, і фінансові установи, що не можуть надійно розмістити свої кошти і змушені встановлювати максимальні відсотки на кредити і мінімальні відсотки на вклади, щоб забезпечити достатній рівень рентабельності. Однак дане "зачароване коло" вдалось розірвати окремим кредитним спілкам. Вихід був знайдений через усвідомлення того, що застава — не єдиний надійний вид забезпечення кредиту. Застава — найбільш ефективний засіб при *індивідуальних* кредитах. Світовий та історичний український досвід кооперативного кредитування села свідчить, що не менш надійним видом забезпечення кредиту може бути кругова порука при наданні кредиту під колективну солідарну майнову відповідальність багатьох людей, які добре знають один одного. На цій ідеї побудована райфейзенівська система кооперативного кредитування села¹, яка довела свою життєздатність та ефективність у багатьох країнах світу і у складних соціально-економічних та політичних умовах.

¹ Гончаренко В.В. Кредитні кооперативи як форма фінансової самопомоги сільського населення // Економіка АПК. — 1999. — №7. — С. 21-28.

Цікавий досвід використання класичних елементів кооперативного кредитування на основі кругової поруки має кредитна спілка "Каса взаємодопомоги" (м.Полтава), яка розробила систему мікrokредитування фермерів за так званою схемою "позикових кіл". Суть даної системи полягає в тому, що фермери – члени кредитної спілки формують "позикове коло", учасники якого добре знають один одного і готові нести солідарну майнову відповідальність перед кредитною спілкою за отримані кожним членом "кола" позики. Так, об'єднані міцним зв'язком взаємної солідарної відповідальності дрібні селянські (фермерські) господарства, не маючи сприйнятного кредиторами майна, стають міцною, достатньо платоспроможною одиницею, яка може забезпечити гарантію повернення кредиту на кілька ступенів вище, ніж система застави. Члени "позикового кола" несуть перед кредитною спілкою матеріальну, а перед своїми товаришами ще й моральну відповідальність за своєчасне виконання взятих на себе в межах "кола" боргових зобов'язань. І якщо в одного або кількох членів "позикового кола" виникне проблема з поверненням кредиту – решта членів будуть змушені виконати за них взяті зобов'язання. Кругова порука в цьому випадку відіграє вагомe психологічне значення для кожного позичальника і спонукає його до виконання взятих на себе зобов'язань, оскільки традиційні двосторонні відносини "кредитор – позичальник" в системі "позикового кола" замінюються на тресторонні відносини "кредитор – група – позичальник". Таким чином, між кредитором і окремим позичальником постає група, яка, з одного боку, несе матеріальну відповідальність перед кредитором, а з другого – має моральні важелі впливу на позичальника.

Застосовуючи таку схему кредитування, кредитна спілка розподіляє кредитний ризик на багатьох учасників "позикового кола", загальне майно яких набагато перевищує суму наданих кредитів (рис. 3). Члени ж "позикового кола", прийнявши на себе додатковий ризик за своїх товаришів, отримують реальну можливість користування кредитом. Відмова ж від застави дозволяє кредитній спілці здешевити та спростити процес оформлення кредиту.

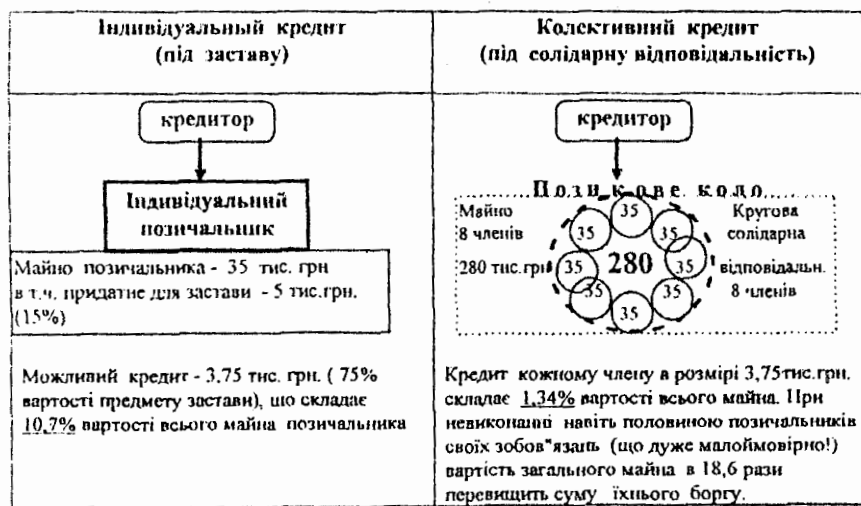

Рис. 3. Порівняння кредиту від застави і кругову поруку

Про ефективність вищенаведеної системи кредитування дрібних сільськогосподарських товаровиробників свідчать наступні дані. В 1999 р. кредитна спілка "Каса взаємодопомоги" (м.Полтава) за системою "позикових кіл" видала позики 38 фермерам на загальну суму 101234 грн. Фермери об'єднались у шість "позикових кіл". У першому налічувалось п'ять фермерів, які отримали кредит в сумі 17640 грн. на закупівлю паливно-мастильних матеріалів. Середній розмір кредиту на одного члена становив 3528 грн. Цієї, на перший погляд незначної суми, при існуючих на той час цінах на паливно-мастильні матеріали вистачило, щоб закупити 5,4-5,7 т палива на

кожне фермерське господарство. При середньому розмірі господарства 46 га і потребі в паливі 100-130 л/га кожен учасник "позикового кола" повністю забезпечив себе ним для проведення польових робіт. Крім того, отриманий учасниками "позикового кола" кредит надав їм можливість закупити партію палива за дешевшими (оптовими) цінами. Отримана в результаті цього економія дозволила перекрити частину відсотків за користування кредитом. В інших аналогічних "позикових колах" для отримання кредиту на купівлю паливно-мастильних матеріалів беруть участь від чотирьох до семи фермерів, а в "коло" для купівлі зерноочисної машини виявило бажання об'єднатись 13 фермерів. З усіма фермерами, які були учасниками кредитування за схемою "позикових кіл", кредитна спілка не мала жодних проблем, пов'язаних із сплатою відсотків чи поверненням позики. Відсотки сплачувались щомісяця без затримки, а позики були повернуті вчасно після збирання урожаю, як і передбачалось кредитною угодою.

Таким чином, кредитні спілки можуть відіграти важливу роль у кредитуванні селянських (фермерських) господарств та інших дрібних сільськогосподарських товаровиробників. В умовах, коли в структурі кредитного портфелю комерційних банків на сільське господарство припадає лише 4% суми всіх виданих кредитів і при існуючому стані справ у сільськогосподарському виробництві, цей сектор не є і ще не швидко стане привабливим для комерційних банків. Тому селяни мають створити власну кооперативну фінансово-кредитну систему для самозабезпечення необхідними фінансовими послугами, в основі якої можуть лежати кооперативні кредитні товариства та кредитні спілки. Держава має брати активну участь у цьому процесі і допомогти сільськогосподарським товаровиробникам створити кооперативну систему фінансової самопомоги.

*

Оперативний аналіз господарської діяльності у тваринництві

**В.К.ГОРКАВИЙ, Н.Г.ГОНЧАРЕНКО, кандидати економічних наук
Харківський державний аграрний університет**

Розвиток ринкових відносин потребує розробки нових систем і методів управління та організації їх ефективного функціонування. Ринкові умови передбачають не послаблення, а навпаки, посилення наукового управління, що пояснюється зростаючою під впливом науково-технічного прогресу складністю організаційних, економічних та соціальних процесів, які здійснюються в аграрній сфері. Найважливішим показником і головною метою діяльності сільськогосподарських товаровиробників у ринковій економіці є прибуток, від розміру якого залежить життєздатність та конкурентоспроможність виробництва, можливість на належному рівні оплачувати працю робітників, виконання договірних та платіжних зобов'язань, подальший соціально-економічний розвиток підприємств.

Для перехідного періоду, який зараз переживає агропромисловий комплекс, характерна нестабільність і висока динамічність всіх факторів формування прибутку: обсягів виробництва продукції, кількості і вартості спожитих матеріальних ресурсів, розмірів оплати праці, цін реалізації продукції. Все це зумовлює об'єктивну необхідність постійного і всебічного оперативного аналізу діяльності господарських суб'єктів.

Мета оперативного аналізу — систематичний контроль за дотриманням технологічної дисципліни, оцінка результатів господарської діяльності трудових колективів, зниження ступеня економічного ризику при виробництві певного виду продукції та її конкурентоспроможності, виявлення резервів збільшення виробництва продукції і раціонального використання земельних, матеріальних, трудових та фінансових ре-